

Yayın Geliş Tarihi (Submitted): 23/07/2023

Yayın Kabul Tarihi (Accepted): 21/03/2024

Makele Türü (Paper Type): Araştırma Makalesi – Research Paper

Please Cite As/Atıf için:

Fidan, C. (2024), Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki: Bir meta analiz çalışması, *Nicel Bilimler Dergisi*, 6(1), 1-18. doi: 10.51541/nicel.1331638

SAĞLIK OKURYAZARLIĞI VE YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİR META ANALİZ ÇALIŞMASI

Cuma Fidan¹

ÖZ

Çalışmanın amacı, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin ve moderatör değişkenlerin bu ilişkiye etkisinin araştırılmasıdır. Araştırma, meta analiz yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalara 1 Ocak – 4 Nisan 2023 tarihleri arasında YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, DergiPark ve TUBİTAK ULAKBİM veri tabanları kullanılarak ulaşılmıştır. Türkçe ve/veya İngilizce yayın dilinde, makale ve tez yayın türünde, tam metne ulaşılabilen, nicel araştırma yöntemi kapsamında Türkiye’de gerçekleştirilen ve sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Araştırma kapsamına ulaşılan 4.906 çalışmadan 14’ü dâhil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini 3.931 birey oluşturmaktadır. Rastgele etki modeline göre ortak etki büyüklüğü hesaplanmıştır. Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve orta dereceli bir ilişki bulunmuştur (M:0,275; %95 GA:0,193-0,352). Yayın yanlılığı test edilmemiştir. Meta regresyon analizi sonuçları, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yayın yılı değişkeninin etkilediğini (B:0,051; p<0,05), yaş ortalaması değişkeninin ise etkilemediğini göstermiştir (B:0,001; p>0,05). Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etki edebilecek çeşitli değişkenlerin de göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meta Analiz, Sağlık Okuryazarlığı, Yaşam Kalitesi.

¹ Sorumlu yazar, Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Yönetimi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Muş, Türkiye. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8581-5940>

THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH LITERACY AND QUALITY OF LIFE: A META-ANALYSIS STUDY

ABSTRACT

This study investigated the relationship between health literacy and quality of life and the moderator variables affecting that relationship. The research was conducted within the scope of meta-analysis method. Studies were recruited from YÖK Thesis Center, Google Scholar, DergiPark, and TUBITAK ULAKBIM databases between January 1 and April 4, 2023. The inclusion criteria were (1) being written in Turkish and/or English, (2) being an article or thesis, (3) having full-text access, (4) being a quantitative study, (5) being conducted in Türkiye, and (6) focusing on the relationship between health literacy and quality of life. The literature review yielded 4.906 studies. The sample consisted of 14 studies with a total sample of 3.931 participants. The joint effect size was calculated according to the random effect model. The results indicated a moderate positive relationship between health literacy and quality of life (M:0.275; 95% CI: 0.193-0.352). There was no publication bias. The results of the meta-regression analysis showed that the variable "year of publication" affected the relationship between health literacy and quality of life (B:0.051; $p < 0.05$), but the variable "average age" did not (B:0.001; $p > 0.05$). Researchers should consider possible variables that influence the relationship between health literacy and quality of life.

Keywords: Meta Analysis, Health Literacy, Quality of Life.

1. GİRİŞ

Sağlığın teşvikinde, bakım kalitesinin iyileştirilmesinde ve hastalıkların yönetiminde sağlık okuryazarlığı; bireylerin sağlıkları ile ilgili uygun kararları alabilmeleri için sağlıkla ilgili bilgileri edinme, anlama ve kullanma yeteneklerinde önemli bir rol oynamaktadır (Hossein Mirzaee Beni vd., 2022). Bununla birlikte sağlık okuryazarlığı; sağlık ve esenliğe ulaşmanın bir aracı, sağlık eşitsizliğini azaltabilecek bir faktör, sağlığın ve yaşam kalitesinin önemli bir belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir (ALSharit ve Alhalal, 2022). Bu durum düşük sağlık okuryazarlığına sahip bireylerin; ilaç tedavisine düşük bağlılık, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerinden daha az yararlanma, komorbiditelerin geç teşhisi ve sağlık-hastalık sürecini daha az anlama gibi sağlık riskleri sunan tutum ve davranışlar geliştirmesinden

kaynaklanmaktadır (Cangussú vd., 2022). Bu nedenle sağlık okuryazarlığı, yaşam kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Aghajanloo vd., 2022). Dolayısıyla bireylerin sağlık okuryazarlığının iyileştirilmesi, bireylerin sağlık davranışlarındaki olumlu değişikliklerin teşvik edilmesine ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır (Guo vd., 2023). Bu nedenle araştırmanın birincil amacı, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Araştırmanın ikincil amacı ise, moderatör değişkenlerin sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etkisinin belirlenmesidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

2.1. Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık okuryazarlığı “bireyin sağlık bilgilerini ve sağlık hizmetlerini edinme, anlama ve kullanma yeteneği” olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte sağlık okuryazarlığı, bireyin sağlığını en iyi şekilde yönetme yeteneğinin ve bir sağlık sisteminin hizmetlere adil erişim ve hizmetlerin kullanımını sağlama yeteneğinin anahtar bir belirleyicisidir (Nacanabo vd., 2021). Düşük sağlık okuryazarlığına sahip kişiler; önleyici taramadan daha az yararlanma, doktorların önerilerine daha az uyma, daha az uygun ilaç kullanımı, daha yüksek tıbbi harcamalar, daha yüksek hastaneye yatış oranları, acil servislere daha fazla talep ve daha yüksek ölüm riski sergileme eğilimindedirler (Lee vd., 2022). Küresel bir tehdit olarak değerlendirilen düşük sağlık okuryazarlığı ise; yaşlılarda, göçmenlerde, okuma yazma bilmeyenlerde, düşük gelirli kişilerde, ruh sağlığı durumu düşük kişilerde ve kronik hastalıkları olan kişilerde daha yaygındır (Khandehroo vd., 2022). Bu kişilerde sağlık okuryazarlığının iyileştirilmesi, sağlık hizmeti karar verme sürecine katılımın artmasına ve hastanın güçlendirilmesine katkı sağlar (Rague vd., 2022). Yüksek sağlık okuryazarlık düzeyi; bireylerin sağlık ve tedavi personelinin önerilerine uymasını sağlar, tıbbi konsültasyonların ve sağlığın teşviki ve öz bakım programlarının etkinliğini teşvik eder ve bireylerin tarama programlarına katılma arzusunu artırır (Mehralian vd., 2023). Bu nedenle bireylerin sağlık okuryazarlığı, sağlık bilgisinin etkin kullanımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Mikkelsen vd., 2022). Dolayısıyla sağlık okuryazarlığı sağlığın önemli bir belirleyicisi olarak değerlendirilmektedir (ALSharit ve Alhalal, 2022).

2.2. Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi, bireylerin kendi refahlarını ve fiziksel, psikolojik ve sosyal işlevleri yerine getirme yeteneklerini öznel olarak nasıl değerlendirdiklerini ifade eder. Sağlık ve yaşam standartlarının bir göstergesi olarak da nitelendirilen yaşam kalitesi; bireyin fiziksel, fizyolojik, sosyal, mental ve genel sağlığını içinde barındırır (Zheng vd., 2018). Yaşam kalitesi; bireylerin hedeflerini, beklentilerini, standartlarını ve arzularını, fiziksel ve psikolojik durumlarını, bağımsızlık düzeylerini, sosyal ilişkilerini ve inançlarını önemli ölçüde etkiler (Mehralian vd., 2023). Hasta merkezli bakımın ve klinik sonuçların önemli bir belirleyicisi olarak da değerlendirilen yaşam kalitesi, hasta tarafından algılanılan hastalık ve tedavinin hastanın yaşamı üzerindeki etkisini gösterir (Skoumalova vd., 2022). Bununla birlikte yaşam kalitesi, tedavilerin etkinliği ve güvenliği ile ilgili tıbbi karar vermede sağlık profesyonellerine katkı sağlar (Nacanabo vd., 2021). Sağlık hizmetlerinin önemli bir sonucu olarak görülen yaşam kalitesi, tıbbi müdahalelerde ve nüfus sağlığı araştırmalarında sağlık göstergesi olarak da kullanılmaktadır (Guo vd., 2022).

2.3. Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Kalitesi

Düşük sağlık okuryazarlığı genellikle düşük öz yeterlik seviyeleri, artan ölüm oranı, kötü sağlık durumu ve düşük yaşam kalitesi gibi kötü sağlık sonuçlarıyla ilişkilidir (Cevik ve Kayabek, 2022). Sağlık okuryazarlığı, okuryazarlığın bilgi ile kullanımı, bireyin endişe verici koşullarda karar vermede, hastalığı önlemede ve yaşam kalitesini iyileştirmede sağlık bilgilerine erişme, anlama, eleştirme ve kullanma yeteneği arasındaki bağlantı faktörüdür (Ataei vd., 2023). Literatürde yapılan bir meta analiz çalışmasının sonucuna göre, sağlık okuryazarlığı yaşam kalitesini etkilemektedir (Zheng vd., 2018). Bu nedenle sağlık okuryazarlığı yaşam kalitesinin önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir (ALSharit ve Alhalal, 2022). Literatürde yapılan randomize kontrol çalışmalarında ise yeterli sağlık okuryazarlığı eğitiminin yaşam kalitesini arttırmada önemli ölçüde etkili olduğuna yönelik sonuç elde edilmiştir (Hosseini Mirzaee Beni vd., 2022; Khandehroo vd., 2022). Bununla birlikte literatürde, yaşam kalitesini iyileştirmek için sağlık okuryazarlığını içeren stratejilere ihtiyaç duyulduğu çıkarımında bulunulmuştur (Rague vd., 2022; Sertkaya vd., 2023). Bu durum, bireylerin sağlık okuryazarlık düzeylerinde yapılacak iyileştirmelerin yaşam kalitesi düzeylerinde de olumlu katkı sağlayacağını göstermektedir (Guo vd., 2023).

Literatürde yapılan çalışmalarda çoğunlukla sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Akbolat vd., 2022; Ataei vd., 2023; Bessing vd., 2022; Gaffari-Fam vd., 2020; Gao vd., 2023; Guo vd., 2022; Guo

vd., 2023; Hossein Mirzaee Beni vd., 2022; Khandehroo vd., 2022; Liu vd., 2023; Mehralian vd., 2023; Mikkelsen vd., 2022; Nacanabo vd., 2021; Şimşek Küçükkelepçe vd., 2021; Üner ve Dost, 2023; Zheng vd., 2018). Diğer yandan literatürde, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar da yer almaktadır (Du vd., 2022; Skoumalova vd., 2022; Topallar, 2019). Bununla birlikte literatürde, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığını saptayan araştırma da yer almaktadır (Aghajanloo vd., 2022). Bu durum, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştıran literatürdeki çalışmalarda birbirinden farklı sonuçların olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, uluslararası literatürde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştıran bir meta analiz çalışmasına (Zheng vd., 2018) ulaşılmış olup ulusal literatürde ise herhangi bir meta analiz çalışmasına rastlanılmamıştır. Literatürde yapılan bu meta analiz çalışmasında ise sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi arasında orta derecede bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmış, ancak ulaşılan bu sonucun daha fazla kanıtla desteklenmesi gerektiği önerilmiştir (Zheng vd., 2018). Yapılan bu meta analiz çalışmasına 2005-2017 yılları arasında, makale yayın türünde ve tanımlayıcı ve kesitsel ve kohort yöntem türünde gerçekleştirilen çalışmalar dâhil edilmiş; çalışmada yayın yılı değişkeninin sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi üzerine etkisi incelenmiş, yaş ortalaması değişkeninin etkisi ise incelenmemiştir (Zheng vd., 2018). Bu meta analiz çalışmasında ise Türkçe ve/veya İngilizce yayın dilinde, makale ve tez yayın türünde, nicel araştırma yöntemi kapsamında Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmaların araştırma kapsamına dâhil edilmesi ve yayın yılı ve yaş ortalaması moderatör değişkenlerinin sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin araştırılması planlanmıştır. Bu nedenle aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H₁: Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında bir ilişki vardır.

H₂: Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yayın yılı değişkeni etkilemektedir.

H₃: Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yaş ortalaması değişkeni etkilemektedir.

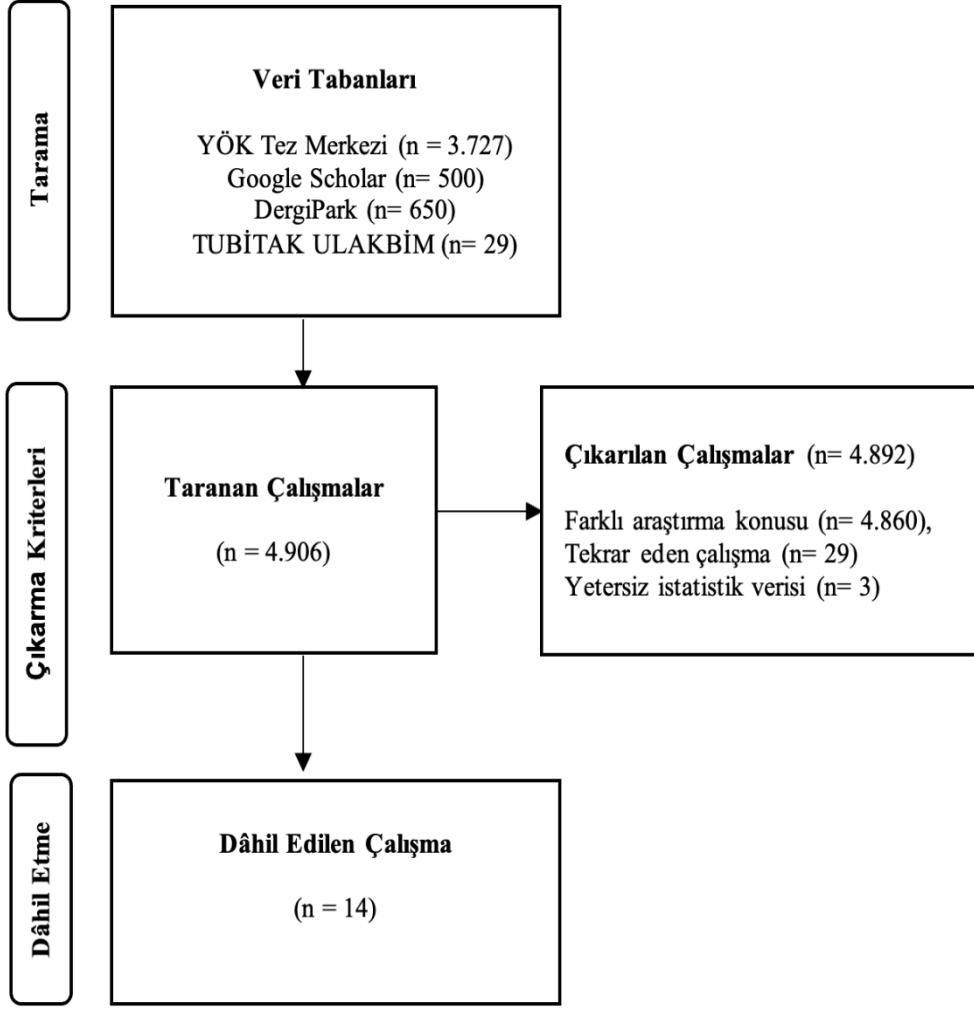
3. MATERYAL VE METOT

Çalışma, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ve moderatör değişkenlerin bu ilişkiye etkisini araştıran meta analiz yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Meta analiz yöntemi, belirli bir konuyla ilgili literatürde yapılan birçok bireysel çalışmanın

birbirinden farklı bulgularını ortaya koymak ve konuyla ilgili kanıta dayalı sonuçlar elde edilmek istenildiği durumlarda kullanılır (Siddaway vd., 2019).

3.1. Ekleme ve Çıkarma Kriterleri

Literatürde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara ulaşmak için “sağlık okuryazarlığı/health literacy, yaşam kalitesi/quality of life” olarak belirlenen Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler kullanılmıştır. Belirlenen anahtar kelimeler kullanılarak YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, DergiPark ve TUBİTAK ULAKBİM veri tabanları aracılığıyla 1 Ocak – 4 Nisan 2023 tarihleri arasında tarama yapılmıştır. Çalışmada “Türkçe ve/veya İngilizce yayın dilinde, makale ve tez yayın türünde, tam metne ulaşılabilen, nicel araştırma yöntemi kapsamında Türkiye’de gerçekleştirilen ve sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar” olarak belirlenen kriterleri sağlayan çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu kriterleri sağlamayan çalışmalar araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu süreç PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta Analysis) akış diyagramı kullanılarak Şekil 1’de gösterilmiştir (Page vd., 2021).

Şekil 1. PRISMA akış diyagramı

Araştırma kapsamında taranan 4.906 çalışmadan 14'ü çalışma kapsamına dâhil edilmiştir (Şekil 1). Türkiye’de konu ile ilgili ulaşılan ilk çalışmanın 2017 yılında son yapılan çalışmanın ise 2023 yılında yapılması nedeni ile çalışmaların 2017-2023 yılları arasında kapsadığı, çalışmaların makale (n= 3) ve tez yayın türünde (3 uzmanlık tezi, 7 yüksek lisans tezi ve 1 doktora tezi olmak üzere toplam 11 tez çalışması) olduğu, tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yönteminde gerçekleştirildiği ve toplam 3.931 birey üzerinde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin araştırıldığı tespit edilmiştir.

3.2. İstatistiksel Analiz

Verilerin analizinde Comprehensive Meta Analysis Versiyon 4 programı kullanılmıştır. Etki büyüklüğünün hesaplanmasında, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemeye kullanılan, korelasyon etki büyüklüğü kullanılmıştır (Bowman, 2012). Yapılan

meta analizde, heterojenitenin istatistiksel olarak anlamlı ($Q: 89,469$; $sd: 13$; $p<0,001$), yüksek heterojenin ($I^2>0,75$) ve çalışmalar arası varyansın olması ($T>0,13$) nedeniyle ortak etki büyüklüğünün hesaplanmasında rastgele etki modeli kullanılmıştır (Tablo 1) (Michael vd., 2019).

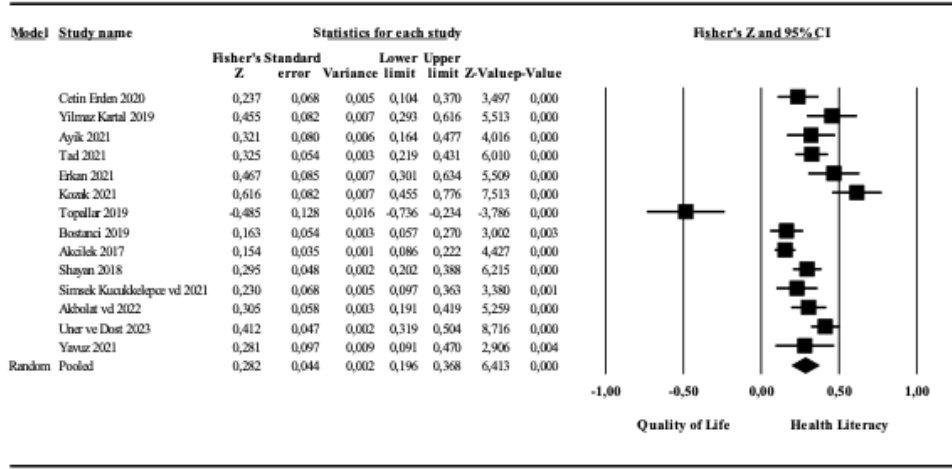
Yayın yanlılığının belirlenmesinde istatistiksel yayın yanlılığı yöntemlerinden Egger'in regresyon testi ve Duval ve Tweedie'nin kırp ve doldur yöntemleri kullanılmıştır. Egger'in regresyon testi, çalışmaların etki büyüklükleri ile standart hataları arasındaki ilişkiyi ve huni grafiğinin asimetrliliğini ölçer. Yöntemden elde edilen p değeri $>0,05$ ise yayın yanlılığının olmadığını gösterir (Egger vd., 1997) Duval ve Tweedie'nin kırp ve doldur yöntemi ise, huni grafiği asimetrik bir yapıda olduğunda eksik olan yayımlanmamış çalışmaların var olduğunu ve bu durumun yayın yanlılığına neden olduğunu varsayar. Yöntemde eksik olan yayımlanmamış çalışma sayısının analize dâhil edilen çalışma sayısından olabildiğince küçük olması istenir ve bu durum yayın yanlılığının olmadığını gösterir (Duval ve Tweedie, 2000). Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etki edebilecek moderatör değişkenler yayın yılı ve yaş ortalaması değişkenleri olarak belirlenmiştir. Meta regresyon analizi ile sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkide yayın yılı ve yaş ortalaması moderatör değişkenlerinin etkisinin olup olmadığı analiz edilmiştir.

3.3. Sınırlılıklar

Araştırma; YÖK Tez Merkezi, Google Scholar, DergiPark ve TUBİTAK ULAKBİM veri tabanları aracılığıyla çalışma kapsamına dâhil edilen 14 çalışmadan elde edilen istatistiki veriler ile sınırlıdır. Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etki edebilecek moderatör değişkenler yayın yılı ve yaş ortalaması değişkenleri ile sınırlıdır.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamına dâhil edilen çalışmalara ait etki büyüklükleri Şekil 2'de gösterilmiştir. 13 çalışmada sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir ilişki ($p<0,005$); 1 çalışmada ise sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir ilişki ($p<0,001$) vardır (Şekil 2).

Şekil 2. Orman grafiği

*p<0,005

Meta analiz sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir. Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve orta dereceli bir ilişki (M: 0,275; %95 GA: 0,193-0,352) vardır (H₁ hipotezi kabul) (Tablo 1).

Tablo 1. Meta analiz sonuçları

k	M	% 95 GA		Z	p	Q	sd	p	I ²	T ²
14	0,275	0,193	0,352	6,413	0,000	89,469	13	0,000	85,470	0,022

k: Çalışma sayısı, M: Rastgele etki modeli, GA: Güven aralığı, z: standart normal dağılım, Q: Cochran heterojenlik testi, sd: Serbestlik derecesi, I²: Heterojenlik miktarı, T²: Çalışmalar arası varyans.

*p<0,001

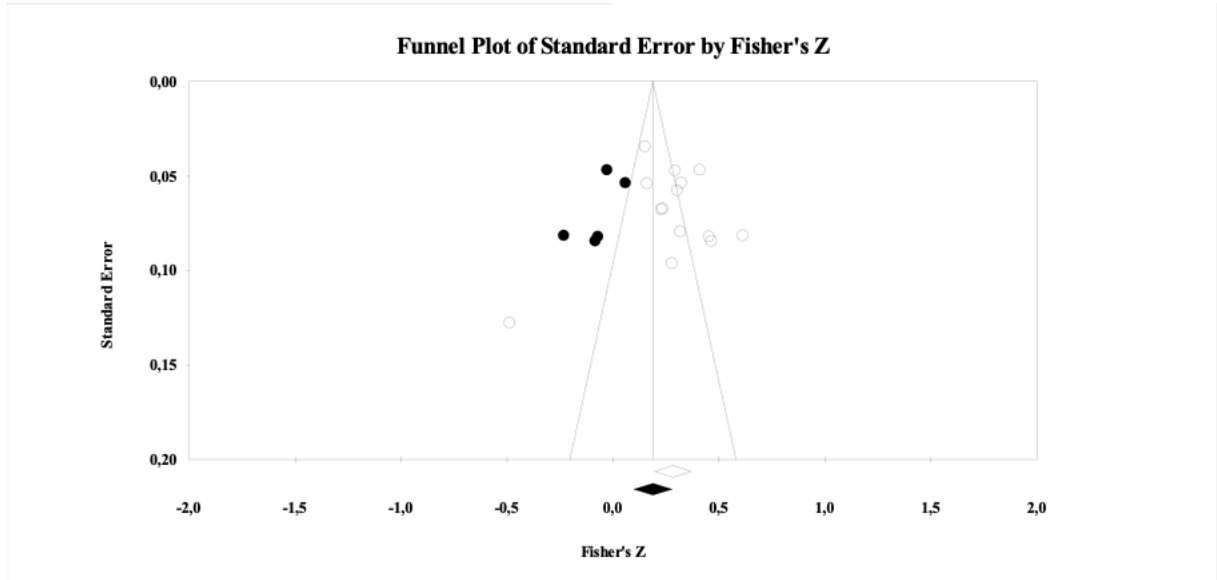
Yayın yanlılığı analiz sonuçları Tablo 2’de ve Duval ve Tweedie’nin kırp ve doldur yöntemine ait huni grafiği Şekil 3’te gösterilmiştir.

Tablo 2. Yayın yanlılığı analiz sonuçları

Yöntem Türü	Test Sonucu
Egger’ın regresyon testi	0,383*
Duval ve Tweedie’nin kırp ve doldur yöntemi	5** (M: 0,186 % 95 GA: 0,096-0,273)

*: $p>0,05$, **: Test değeri $<k$.

Tablo 2’de ve Şekil 3’te görüldüğü gibi, Egger’ın regresyon ($p>0,05$) ve Duval ve Tweedie’nin kırp ve doldur (Test değeri $<k$) yöntemlerine göre yayın yanlılığı yoktur. Duval ve Tweedie’nin kırp ve doldur yöntemine göre, yayınlanmamış çalışmalar da ($n=5$) analize dâhil edildiğinde, araştırma kapsamında ulaşılan sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin (M: 0,186; %95 GA: 0,096-0,273) olduğu sonucu farklılık göstermemiştir (Tablo 2 ve Şekil 3).

Şekil 3. Huni grafiği (Duval ve Tweedie’nin kırp ve doldur yöntemi)

Meta regresyon analiz sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Meta regresyon analiz sonuçları

Model	k	Değişken	B	% 95 GA		Z	p	R ²
Model 1	14	Sabit	-101,898	-199,209	-4,587	-2,05	0,04	0,19
		Yayın yılı	0,051	0,002	0,099	2,06	0,04	
Model 2	14	Sabit	0,244	-0,052	0,540	1,62	0,11	0,00
		Yaş ortalaması	0,001	-0,005	0,006	0,26	0,80	

*p<0,05

Tablo 3'te görüldüğü gibi, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yayın yılı değişkeni etkilemektedir (B: 0,051; p<0,05) (H₂ hipotezi kabul). Diğer yandan, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yaş ortalaması değişkeni etkilememektedir (B: 0,001; p>0,05) (H₃ hipotezi red).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ve moderatör değişkenlerin bu ilişkiye etkisini araştıran bu meta analiz çalışmasına dâhil edilen çalışmalar; 2017-2023 yılları arasında, makale (n= 3) ve tez yayın türünde (n=11), tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yönteminde gerçekleştirilmiş ve toplam 3.931 birey üzerinde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürde yapılan bir meta analiz çalışmasında ise araştırma kapsamına dâhil edilen çalışmalar (Zheng vd., 2018); 2005-2017 yılları arasında, makale yayın türünde, tanımlayıcı ve kesitsel (n=18) ve kohort (n=5) çalışma yöntemlerinde gerçekleştirilmiş ve toplam 12.303 birey üzerinde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürde yapılan meta analiz çalışmasında (Zheng vd., 2018) ve bu meta analiz çalışmasında araştırma kapsamına dâhil edilen çalışmaların çoğunlukla tanımlayıcı ve kesitsel çalışma yöntem türünde olduğu ve randomize kontrol yöntem türünde çalışmaların araştırma kapsamına dâhil edilmediği ve/veya yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin araştırılmasına yönelik randomize kontrol yönteminde çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Literatürde nicel araştırma yöntemleri kapsamında yapılan çalışmalarda; sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu (Akbolat vd., 2022; Ataei vd., 2023; Bessing vd., 2022; Gaffari-Fam vd., 2020; Gao vd., 2023; Guo vd., 2022; Guo vd., 2023; Hossein Mirzaee Beni vd., 2022; Khandehroo vd., 2022; Liu vd., 2023; Mehralian vd., 2023; Mikkelsen vd., 2022; Nacanabo vd., 2021; Şimşek Küçükkelepçe vd., 2021; Üner ve Dost, 2023), sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişkinin olduğu (Du vd., 2022; Skoumalova vd., 2022; Topallar, 2019) ve sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı (Aghajanloo vd., 2022) sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu durum sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi araştıran bu çalışmalarda birbirinden farklı sonuçların elde edildiğini göstermektedir. Ayrıca, literatürde yapılan meta analiz çalışmasında (Zheng vd., 2018); sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve orta dereceli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu meta analiz çalışmasında ise; sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif ve orta dereceli bir ilişki saptanmıştır. Yapılan bu meta analiz çalışmasında ulaşılan bu sonuç ile literatürde yapılan meta analiz çalışmasında elde edilen sonuç birbirini desteklemektedir. Dolayısıyla literatürde yapılan meta analiz çalışması ile yapılan bu meta analiz çalışmasında elde edilen sonuçlar, sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çalışmada, Duval ve Tweedie'nin kırp ve doldur istatistiksel yayın yanlılığı yöntemine göre, yayınlanmamış çalışmalar da analize dâhil edildiğinde de araştırma kapsamında ulaşılan sonuç değişiklik göstermemiştir. Bu durum araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini pozitif yönde arttırmıştır (Duval ve Tweedie, 2000).

Egger'in regresyon ve Duval ve Tweedie'nin kırp ve doldur istatistiksel yayın yanlılığı yöntemlerine göre yayın yanlılığı tespit edilmemiştir. Bu durum araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini pozitif yönde arttırmıştır (Alinaghi ve Reed, 2018). Zheng vd. (2018) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında ise Egger'in regresyon yayın yanlılığı yöntemine göre yayın yanlılığının olmadığı test edilmiştir. Yayın yanlılığına yönelik elde edilen bu sonuç ile çalışmada ulaşılan bu sonuç birbiriyle paralellik göstermektedir.

Literatürde yapılan meta analiz çalışmasında (Zheng vd., 2018); sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yayın yılı değişkeninin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu meta analiz çalışmasında ise; sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yayın yılı değişkeninin etkilediği saptanmıştır. Dolayısıyla literatürde yapılan meta analiz çalışması ile yapılan bu meta analiz çalışmasında elde edilen sonuçlar, yıllara göre bireylerin sağlık

okuryazarlık düzeylerindeki artışın bireylerin yaşam kalitesi düzeylerini de pozitif yönde arttırdığını göstermektedir. Diğer yandan çalışmada, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi yaş ortalaması değişkeninin bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte çalışmadaki sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki yayın yılı ve yaş ortalaması moderatör değişkenleri ile sınırlıdır. Bu nedenle, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etki edebilecek diğer moderatör değişkenlere yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Sonuç olarak, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin ve moderatör değişkenlerin bu ilişkiye etkisinin araştırıldığı bu meta analiz çalışmasında, sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meta regresyon analizi sonuçları ise, yayın yılı değişkeninin sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi etkilediğini; yaş ortalaması değişkeninin ise sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi etkilemediğini göstermektedir. Dolayısıyla, sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki yayın yılı ve yaş ortalaması moderatör değişkenleri ile sınırlıdır. Bu nedenle sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye etki edebilecek diğer moderatör değişkenlerin de göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

ETİK BEYAN

“Sağlık Okuryazarlığı ve Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki: Bir Meta Analiz Çalışması” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aghajanloo, R., Nadrian, H., Baraei, B., Shirzadi, S., Sarbakhsh, P., Keshavarzian, K., Ghassab-Abdollahi, N. ve Chattu, V.K. (2022), Health literacy, treatment adherence, bone mass density and health-related quality of life among Iranian older adults with osteoporosis, *International Journal of Health Promotion and Education*.
- Akbolat, M., Amarat, M. ve Doğanyığıt, P.B. (2022), Sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesine etkisinde özbakım gücünün aracı rolü, *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 69-75.

- Akcilek, E. (2017), *Üniversite öğrencilerinde sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitesinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alinaghi, N. ve Reed, W.R. (2018), Meta-analysis and publication bias: How well does the FAT-PET-PEESE procedure work?, *Research Synthesis Methods*, 9(2), 285-311.
- ALSharit, B.A. ve Alhalal, E.A. (2022), Effects of health literacy on type 2 diabetic patients' glycemic control, self-management, and quality of life, *Saudi Med J.*, 43(5), 465-472.
- Ataei, M., Esmaelzadeh Saeieh, S., Yazdkhasti, M. ve Jashni Motlagh, A. (2023), Coping with identity threat and health literacy on the quality of life and mental health in students: Structural equation modeling, *Neuropsychopharmacology Reports*.
- Ayık, M.E. (2021), *Üniversite hastanesinin onkoloji kliniğinde tedavi gören kanser hastalarında sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.
- Bessing, B., van der Mei, I., Taylor, B.V., Honan, C.A., Blizzard, L. ve Claflin, S.B. (2022), Evaluating the impact of the Understanding Multiple Sclerosis online course on participant MS knowledge, health literacy, resilience, self-efficacy, quality of life, and MS symptom severity, *Multiple Sclerosis and Related Disorders*, 60, 103717.
- Bostancı, Ş. (2019), *Hipertansiyon hastalarında sağlık okuryazarlığı düzeyinin yaşam kalitesi üzerine etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Bowman, N.A. (2012), Effect sizes and statistical methods for meta-analysis in higher education, *Research in Higher Education*, 53, 375-382.
- Cangussú, L.R., Alho, E.A.S., Silva, A.L., Fonsêca, D.V., Lopes, J.M., de Almeida Barbosa, R.H. ve Lopes, M.R. (2022), Low health literacy and quality of life in patients with systemic arterial hypertension, *Dialogues in Health*, 1, 100036.
- Cevik, C. ve Kayabek, I. (2022), Health literacy and quality of life among people in semi-urban and urban areas, *Rev Esc Enferm USP*, 56, e20210495.
- Çetin Erden, M. (2020), *Hipertansif hastalarda tedavi uyumu ve sağlık okuryazarlığı düzeylerinin yaşam kalitesi üzerine etkisi*, Uzmanlık Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İzmir.

- Du, S., Feng, Z., Wang, W., Tian, L. ve Wang, Y. (2022), A structural equation model linking health literacy, self efficacy and quality of life in adults with coronary heart disease, *BMC Cardiovascular Disorders*, 22.
- Duval, S. ve Tweedie, R. (2000), Trim and fill: a simple funnel-plot-based method of testing and adjusting for publication bias in meta-analysis, *Biometrics*, 56(2), 455-463.
- Egger, M., Smith, G.D., Schneider, M. ve Minder, C. (1997), Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test, *Bmj*, 315, 629-634.
- Erkan, R. (2021), *Üriner inkontinanslı kadınlarda sağlık okuryazarlığının ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gaffari-Fam, S., Lotfi, Y., Daemi, A., Babazadeh, T., Sarbazi, E., Dargahi-Abbasabad, G. ve Abri, H. (2020), Impact of health literacy and self-care behaviors on health-related quality of life in Iranians with type 2 diabetes: a cross-sectional study, *Health Qual Life Outcomes*, 18, 357.
- Gao, Y., Yan, K., Yan, X., Xi, N., Gao, J. ve Ren, H. (2023), Correlation between health literacy and health-related quality of life in patients with diabetic peripheral neuropathy: The mediating role of self-management, *Nursing Open*, 10(5), 3164-3177.
- Guo, S., Yu, X., Naccarella, L., Armstrong, R. ve Davis, E. (2022), Health literacy and health-related quality of life in beijing adolescents: A path analysis, *Health Literacy Research and Practice*, 6(4), e300-e309.
- Guo, Y., Liu, Y., Ding, R., Yan, X., Tan, H., Wang, Y., Wang, X. ve Wang, L. (2023), A structural equation model linking health literacy, self-efficacy, and quality of life in patients with polycystic ovary syndrome, *BMC Women's Health*, 23, 98.
- Hossein Mirzaee Beni, Z., Maasoumi, R., Pashaeypoor, S. ve Haghani, S. (2022), The effects of self-care education based on the health literacy index on self-care and quality of life among menopausal women: a randomized clinical trial, *BMC Women's Health*, 22, 1-10.
- Khandehroo, M., Sany, S.B.T., Oakley, D. ve Peyman, N. (2022), Health literacy intervention and quality of life in menopausal women: A randomized controlled trial, *International Journal of Health Promotion and Education*, 60(2), 114-126.

- Kozak, F. (2021), *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi Diyet Polikliniğine başvuran yaşlılarda sağlık okuryazarlığı ile yaşam kalitesi ilişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Lee, C.J., Ho, M.H., Joo, J.Y., Montayre, J., Lin, Y.K., Chang, C.C. ve Liu, M.F. (2022), Gender differences in the association between oral health literacy and oral health-related quality of life in older adults, *BMC Oral Health*, 22.
- Liu, A.K., Liu, Y.Y., Su, J., Gao, J., Dong, L.J., Lyu, Q.Y. ve Yang, Q.H. (2023), Health literacy and quality of life of patients with coronary heart disease in Tibet, China: The mediating role of self-efficacy and self-management, *Heart & Lung*, 57, 271-276.
- Mehralian, G., Yusefi, A.R., Davarani, E.R., Ahmadidarrehsima, S. ve Nikmanesh, P. (2023), Examining the relationship between health literacy and quality of life: evidence from older people admitted to the hospital, *BMC Geriatrics*, 23.
- Michael, H., Thornton, S., Xie, M. ve Tian, L. (2019), Exact inference on the random-effects model for meta-analyses with few Studies, *Biometrics*, 75(2), 485-493.
- Mikkelsen, H.T., Skarstein, S., Helseth, S., Småstuen, M.C., Haraldstad, K. ve Rohde, G. (2022), Health-related quality of life, health literacy and COVID-19-related worries of 16-to 17-year-old adolescents and parents one year into the pandemic: a cross-sectional study, *BMC Public Health*, 22.
- Nacanabo, R., Debussche, X., Rouamba, M., Kamouni, P., Mancini, J. ve Kouanda, S. (2021), Health literacy and health-related quality of life in type 2 diabetes: A cross-sectional study in Burkina Faso, *Diabetes Epidemiology and Management*, 3.
- Page, M.J., McKenzie, J.E., Bossuyt, P.M., Boutron, I., Hoffmann, T.C., Mulrow, C.D., Shamseer, L., Tetzlaff, J.M., Akkl, E.A., Brennan, S.E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J.M., Hróbjartsson, A., Lalu, M.M., Li, T., Loder, E.W., Mayo Wilson, E., McDonald, S., McGuinness, L.A., Stewart, L.A., Thomas, J., Tricco, A.C., Welch, V.A., Whiting, P. ve Moher, D. (2021), The PRISMA statement: An updated guideline for reporting systematic reviews, *BMJ*, 372, n71.
- Rague, J.T., Kim, S., Hirsch, J., Meyer, T., Rosoklija, I., Larson, J.E., Swaroop, V.T., Bowman, R., Bowen, D.K., Cheng, E.Y., Gordon, E.J., Holmbeck, G., Chu, D.I., Isakova, T., Yerkes, E.B. ve Chu, D.I. (2022), The association of health literacy with health-related

- quality of life in youth and young adults with Spina Bifida: A cross-sectional study, *The Journal of Pediatrics*, 251, 156-163.e2.
- Sertkaya, Z., Koyuncu, E., Nakipoğlu Yüzer, G. F. ve Özgirgin, N. (2023), Investigation of health literacy level and its effect on quality of life in patients with spinal cord injury, *The Journal of Spinal Cord Medicine*, 46(1), 62-67.
- Shayan, N.A. (2018), *Diyabetli olan ve olmayan hemodiyaliz hastalarının sağlık okuryazarlığı ve yaşam kalitelerinin değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Siddaway, A.P., Wood, A.M. ve Hedges, L.V. (2019), How to do a systematic review: a best practice guide for conducting and reporting narrative reviews, meta-analyses, and meta-syntheses, *Annual Review of Psychology*, 70, 747-770.
- Skoumalova, I., Madarasova Geckova, A., Rosenberger, J., Majernikova, M., Kolarcik, P., Klein, D., de Winter, A.F., van Dijk, J.P. ve Reijneveld, S.A. (2022), Low health literacy is associated with poorer physical and mental health-related quality of life in dialyzed patients, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19, 13265.
- Şimşek Küçükkeleşçi, D.Ş., Gölbaşı, Z., Bayer, N. ve Ağırbaş, H. (2021), An investigation of the relationship between health literacy and quality of life in pregnant women, *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 213-222.
- Tad, S.İ. (2021), *Hipertansiyon hastalarında sağlık okuryazarlığının ilaç tedavisine uyum ve yaşam kalitesine etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Nevşehir.
- Topallar, B. (2019), *Koroner arter hastalığı olan bireylerin yaşam kalitesi ve sağlık okuryazarlık düzeyinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üner, E. ve Dost, A. (2023), Determination of the relationship between the level of health literacy and quality of life of vocational school of health services students during the covid-19 pandemic, *YOBU Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-10.
- Yavuz, N. (2021), *Hemodiyaliz hastaları için geliştirilen sağlık okuryazarlığı ölçeği kullanılarak sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesi ve tedavi etkinliği ile ilişkisinin değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Yılmaz Kartal, İ.B. (2019), *Kronik hastalığı olan bireylerde sağlık okuryazarlığının yaşam kalitesi ile ilaç uyumu ile ilişkisi*, Uzmanlık Tezi, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Erzurum.

Zheng, M., Jin, H., Shi, N., Duan, C., Wang, D., Yu, X. ve Li, X. (2018), The relationship between health literacy and quality of life: a systematic review and meta-analysis, *Health and Quality of Life Outcomes*, 16(1).